

สิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนา

The human rights in Buddhist

วงศ์ชนก จำเริญสาร

Wongchanok Jumrearnsan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Mahamakut Buddhist University Roi-Et Campus

พระอภิเดช อภิวัตโน/ติวเรือง

Phra Aphidet Aphiwatno/Tewruang

วัดโพธิ์ จังหวัดขอนแก่น

Wat Pho BaanNonthan, Khon Kaen Province

E-mail: wongchanok.jum@mbu.ac.th

Received: 24 March 2022; Revised: 31 March 2022; Accepted: 8 April 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนา พบว่า แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนสากล ได้ก่อกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยเน้นเรื่องสิทธิโดยธรรมชาติความคิดเรื่องกฎแห่งธรรมชาติและได้พัฒนาเรื่อยมาในประเทศทั่วโลก จนถึงร่วมลงนามในกฎบัตรสหประชาชาติ จัดทำเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) มีบัญญัติไว้ 30 ข้อ เนื้อหาว่าด้วยเรื่องหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชน เรื่องสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง, เรื่องเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม, และเรื่องหน้าที่ของบุคคล สังคม และรัฐ

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล โดยคำสอนในพระไตรปิฎก แม้จะไม่ได้ใช้คำว่าสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่มีเนื้อหาที่มโนของการสอนให้เคารพสิทธิมนุษยชนในด้านต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น ทิศ 6 ล้วนมีการส่งเสริมให้ปฏิเสธความชั่ว สนับสนุนให้กระทำความดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงอยู่ในฐานะสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาชีวิตมวลมนุษยชาติให้เข้าถึงสันติสุขทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมตลอดไป และจะเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคาความขัดแย้งและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันได้

คำสำคัญ: สิทธิมนุษยชน, พระพุทธศาสนา, เสรีภาพ

Abstract

This article aims to study the concept of human rights in Buddhism. It originated in the 18th century with an emphasis on natural rights, the idea of natural law, and has continued to develop in countries around the world. to join the signing of the United Nations Charter Prepared as a Universal Declaration of Human Rights on December 10, 1948 (B.E. 2491), with 30 provisions, content on the main principles of human rights. on civil rights and political rights, on economic matters society and culture, and the duties of individuals, societies and the state.

The concept of human rights in Buddhasana is consistent with the concept of international human rights by the teachings in the Tripitaka Although not directly using the word human rights But there are implications of teaching respect for human rights in various aspects. For example, all six directions are encouraged to reject evil. Encourage them to do good to each other as human beings. The dharma principles in Theravada Buddhism therefore stand in the position of supporting, promoting and developing human life to achieve peace both personally and collectively forever, and it will be another way to help resolve current conflicts and human rights violations.

Keywords: human rights, Buddhist, freedom

บทนำ

ในระยะเริ่มแรกมนุษย์ก็คงจะไม่แตกต่างไปจากสัตว์ซึ่งต่างก็จะต้องดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น มีการอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัว เป็นชนเผ่า เป็นรัฐตามลำดับ ความไม่เป็นธรรมก็เกิดขึ้นในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ความไม่สงบสุข ความเอารัดเอาเปรียบ ความขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้นบางครั้งถึงขนาดเป็นการป่าเถื่อนไม่มีมนุษยธรรม มนุษย์ จึงต้องการที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองมีความปลอดภัยตลอดจนได้รับสิทธิต่างๆ ของตนอันจะพึงมีมนุษย์จึงได้พิจารณาถึงสิทธิตามธรรมชาติ สำหรับแนวคิดในเรื่องสิทธิตามธรรมชาตินี้เป็นที่มาอันสำคัญยิ่งของสิทธิมนุษยชน (เสนห์ จามริก, 2545)

สิทธิมนุษยชนเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ และมนุษย์จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสิทธิมนุษยชน โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นต่อมวลมนุษยชาติ ความไม่สงบสุขที่เกิดขึ้นในทางสังคมและทางการเมือง ความรุนแรงในสังคมที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ของโลกเป็นมูลเหตุที่ผลักดันในประเทศต่างๆ รวมตัวกันเพื่อจัดทำข้อกำหนดในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานต่างๆ นับได้ว่าเป็นแนวความคิดร่วมกันของประชาชนทุกคนและของรัฐต่างๆ ทุกรัฐในความปรารถนาให้มีการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ของความเป็นมนุษย์ชาติอันเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในโลก

สิทธิมนุษยชน (Human rights) คือ แนวความคิดที่ว่าบุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติในแนวทางบางอย่างและมีสิทธิที่จะมีบางสิ่งบางอย่าง เพียงเพราะว่าเขาหรือเธอเป็นมนุษย์สิทธิมนุษยชนที่เป็นขั้นพื้นฐาน

ที่สุด ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิต อิสระภาพแห่งการนับถือศาสนา อิสระภาพแห่งการพูด อิสระภาพแห่งความคิด และสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย

แนวความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนได้รับการพัฒนาในยุโรปนับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาและปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนก็ได้รับการยอมรับโดยสหประชาชาติในปี ค.ศ.1948 แนวความคิดของสิทธิมนุษยชนเติบโตมาจากแนวความคิด 3 อย่าง คือ 1) แนวความคิดที่ว่ากฎหมายและสถาบันทั้งหลายมนุษย์เป็นผู้สร้างหาใช่พระเจ้าเป็นผู้สร้างไม่และดังนั้นจึงสามารถถูกเปลี่ยนแปลงได้ 2) แนวความคิดที่ว่ามนุษย์ทั้งปวงมีความเท่าเทียมกัน และ 3) แนวความคิดที่ว่ามนุษย์ทั้งปวงเป็นเจ้าของคุณภาพที่เรียกว่าศักดิ์ศรี มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิดังกล่าวได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และใครจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีการล่วงละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2536)

สภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบัน มีความแตกแยกทางความคิด มีการแข่งขันกันด้านต่างๆ เช่น การแข่งขันกันทำธุรกิจ การค้า การลงทุนภาวะทางเศรษฐกิจที่กำลังพัฒนาเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม เมื่อมีการแข่งขันการทำธุรกิจก็มีบางคนบางกลุ่มขาดจิตสำนึกที่ดี ต่างก็พยายามเอาเปรียบซึ่งกันและกันทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไรหรือต้นทุนการผลิตต่ำลงมากๆ หรือทำธุรกิจผิดกฎหมาย เช่นการทำธุรกิจผิดกฎหมาย ค้ายาเสพติดให้โทษ เมื่อคนเสพติดเข้าไป ก็ติดสิ่งเสพติดนั้นทำให้ขาดสติไม่มีจิตสำนึก ขาดหลักธรรมประจำใจที่ทำให้กระทำผิดกฎหมาย ความเป็นจริงของโลกทุกวันนี้ต้องยอมรับว่ายิ่งวัตถุเจริญขึ้นมากเท่าใดจิตใจของคนก็ต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด คือ ไม่มีเมตตาธรรมและคุณธรรม เช่น ชาวที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ นักเรียนตีกัน ฆ่ากัน หรือ การปล้นฆ่าประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินต่างๆ นโยบายของรัฐบาลมีการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันรวมทั้งปราบปรามผู้ที่ทำผิดกฎหมายต่างๆ อย่างเคร่งครัด มนุษย์มีอิสระภาพในการกระทำทุกอย่างบนพื้นฐานของกฎหมายถ้าหากว่ามนุษย์มีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจก็จะทำให้มีความสุขในชีวิต

จากที่กล่าวมาสิทธิมนุษยชน เป็นจุดเริ่มต้นของสันติภาพของโลกมนุษย์ ในปัจจุบันมนุษย์มีการแข่งขันกันด้านต่างๆ เช่น การแข่งขันกันทำธุรกิจ การค้า การลงทุน เมื่อมีการแข่งขันกันก็มีบางคนบางกลุ่มขาดจิตสำนึกที่ดี ต่างก็พยายามเอาเปรียบซึ่งกันและกันทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไรหรือต้นทุนการผลิตต่ำลงมากๆ การที่มนุษย์ตกลงและยอมรับกันให้บุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์แต่ละคน ได้รับความเคารพนับถือ เอาใจใส่ ดูแล ค้ำครองรักษา และได้รับประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างดีที่สุด

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนสากล

สิทธิมนุษยชน คือ จุดเริ่มต้นของสันติภาพของโลกมนุษย์ เพราะมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในโลก ย่อมมีสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติด้วยกันทุกคน นอกจากสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายอีกมากมาย ซึ่งในกรณีนี้จะศึกษาได้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายรัฐธรรมนูญ และสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาสากลแห่งสหประชาชาติตลอดจนสิทธิและหน้าที่ทางศีลธรรม สิทธิและหน้าที่จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สิทธิของบุคคลคนหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของบุคคลอีกคนหนึ่ง ที่ใดมีหน้าที่ ที่นั่นย่อมมีสิทธิควบคู่กันไป (สำเนียง ยอดศรี, 2544) “สิทธิมนุษยชนมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอารยธรรมโลก (World Civilization) ที่พยายามวางระบบความคิดเพื่อให้มนุษย์ทั่วโลกเกิดความตระเลกดี คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ตั้งแต่ยอมรับความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี ขาดกำเนิด สิทธิต่างๆ ที่มีพื้นฐานมาจากความชอบ

ธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งสิทธิตั้งแต่กำเนิด โดยให้ความสำคัญกับคำว่าชีวิต (Life)” (ชะวัชชัย ภาติณฐ, 2548) ความสำคัญของหลักสิทธิมนุษยชน มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน “มนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิดังกล่าวได้แก่สิทธิในชีวิตเสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และใครจะล่วงละเมิดมิได้หากมีการล่วงละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์” (สมชาย กษิติประดิษฐ์, 2546) 1)

ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสมัชชาสหประชาชาติซึ่งมีมติยอมรับ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ข้อที่ 1 กล่าวว่า “มวลมนุษยชาติเกิดมา มีสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค ในเกียรติภูมิ ต่างมีความรู้สึกรับชอบและมโนธรรมและควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่ง ภราดรภาพ” ปฏิญญาสากลนี้ เป็นข้อตกลงร่วมกันของมวลสมาชิกประเทศต่างๆ ในโลกที่รวมตัวกันเป็นองค์กรกลางระหว่างประเทศ มีความพยายามที่จะสร้างมาตรฐานในการอยู่ร่วมกันของ มนุษย์ เพื่อประจักษ์ในคุณค่าและศักดิ์ศรี ของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน โดยมองว่า มนุษย์ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติต่อกัน ด้วยความเท่าเทียมกันและเป็นมิตรกัน ซึ่งเป็นหลักการในแนวทัศนะที่เน้นไปในด้านความรู้สึกรับชอบเพื่อที่จะส่งเสริมการปฏิบัติให้เกิดขึ้น อันเนื่องจากความแตกต่างทาง เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ของมวลมนุษยชาติที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ซึ่งจะทำให้เกิดการแตกแยกกันได้ง่าย เมื่อเกิดความไม่เข้าใจกันหรือขัดแย้งกันขึ้นย่อมนำมาความเดือดร้อน วุ่นวายมาสู่สังคม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2548) ปฏิญญาสากลดังกล่าว จึงเป็นการให้คำมั่นสัญญาระหว่างกันว่าการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันในสำนึกของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน และ มีเจตนาดูแลกันอย่างพี่น้อง “นอกจากนี้แล้ว สิทธิมนุษยชนยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นหลักประกันของความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ และสภาวะโลกปัจจุบัน เรื่องของสิทธิมนุษยชนก็ไม่ใช่เรื่องประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องที่สังคมทั่วโลกต้องให้ความสำคัญ” (กมล พลวัน, 2547)

โดยพื้นฐานแล้ว มนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลายล้วนต้องการปัจจัยในการดำรงชีวิตด้วยกันทั้งนั้น นับแต่ปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ว่าด้วยอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การดำรงเผ่าพันธุ์ การมีชีวิตรอด ความต้องการขั้นพื้นฐานเหล่านี้ นับเป็นปัจจัยสำคัญกับชีวิตเป็นที่สุดและเหมือนกันทั้งมนุษย์และสัตว์ ซึ่งสิทธิดังกล่าว หากเป็นความชอบธรรมของมนุษย์ ก็คือ สิทธิมนุษยชน ทั้งมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับธรรมชาติ และแม้แต่กับสัตว์ การคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานมีความจำเป็นอยู่เสมอ เหล่านี้ นับเป็นความสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่สังคมโลกต่างให้ความสำคัญ การคำนึงถึงสิทธิดังกล่าว จะถือเป็นบันไดก้าวไปสู่ความยุติธรรมทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุปว่า สาระสำคัญของสิทธิมนุษยชนคือจุดมุ่งหมายของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้รับสิ่งต่างๆ เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นแนวคิดและหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่ว่ามนุษย์นั้นมีสิทธิหรือสถานะสากล ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับขอบเขตของกฎหมายหรือปัจจัยท้องถิ่นอื่นใด เช่น เชื้อชาติ หรือ สัญชาติ เป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด ซึ่งไม่สามารถจำหน่าย จ่าย โอน หรือแจกให้กับผู้หนึ่งผู้ใดได้ สิทธิดังกล่าวนี้มีความเป็นสากลและเป็นนิรันดร์ ฉะนั้น สิทธิมนุษยชน เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุข ความเสมอภาคของมวลมนุษยชาติในโลก

แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่หลักคำสอน ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก พิจารณาโดย “ถ้อยคำ”(wording) จะพบว่าพระองค์มิได้ทรงใช้คำว่า “สิทธิมนุษยชน” หรือที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Human Rights แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาโดยเนื้อหาสาระ พบว่าพระองค์ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องมนุษย์ในแง่ต่างๆ มากมาย คำสอนที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน โดยนำเสนอ ดังนี้

1. หลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชน

ในพรหมชาลสูตร สิลขันธวรรค ที่ชนิกาย มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล ว่าด้วยเรื่องราวที่สุปปยปริพาชก ผู้เป็นอาจารย์พุดติเตียนพระพุทธเจ้า ตีเตียนพระธรรม ตีเตียนพระสงฆ์ ในขณะที่ศิษย์หนุ่ม (อันเตวาสิก) ชื่อพรหมทัตมาณพ กล่าวชื่นชมพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทราบเรื่อง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนแก่ภิกษุทั้งหลายว่าหากมีใครมาตีเตียนพระรัตนตรัยก็มีให้โกรธ และหากใครสรรเสริญก็มีให้ยินดีหรือเหลิงว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้จะถึงกล่าวติเรา ตีพระธรรม หรือตีพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความอาฆาต โทมนัส แค้นใจในคนเหล่านั้น.” “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่านี้พึงกล่าวชมเรา ชมพระธรรมหรือชมพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรทำความเพิลิตเพิลินดีใจเบิกบานใจในคำชมนั้น ..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คำสอนนี้สอดคล้องกับแนวคิดอันเป็นพื้นฐานแห่งสิทธิมนุษยชนในเรื่องของการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล รวมทั้งสิทธิและอิสรภาพในความคิดเห็นอันสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมปัจจุบันได้ดังการสอนให้มีความอดทนในการรับฟังความคิดเห็น เพราะหากไม่มีความอดทนในการรับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วนต่างๆ หรือจากเสียงส่วนน้อยในสังคมแล้ว ก็อาจมีการใช้กำลังต่อกันในการทำร้ายต่อผู้แสดงความคิดเห็น เพียงเพราะรับไม่ได้หรือโกรธเคืองหากจะมีผู้มาแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในทางวิพากษ์วิจารณ์

นอกจากนี้การสอนไม่ให้หลงยินดีเพิลิตเพิลินไปกับคำสรรเสริญชื่นชมศาสนา ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการนำมาปรับใช้กับชีวิต เพราะหากผู้คนทั้งหลายต่างหลงเพิลิตเพิลินกับคำชื่นชมแล้ว ก็อาจไม่ทราบถึงความคิดเห็นอีกด้านหนึ่ง และทำให้เข้าใจผิดไปได้ว่าตนทำถูกต้องไปเสียทุกอย่างเพราะสิทธิมนุษยชนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากบริบทในสังคมไม่ส่งเสริมหรือกลายเป็นการขัดขวาง สิทธิ เสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็น เพราะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นนี้จะป็นฐานก้าวสู่ขั้นตอนต่อไปในการยอมรับความแตกต่างของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของชาติพันธุ์ เพศ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ และความแตกต่างหลากหลายอื่นๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเตือนสติและเป็นเสมือนเข็มทิศชี้ทาง ให้สังคมตระหนักและเข้าใจในสิทธิเสรีภาพดังกล่าว

2. สิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

ใน พรหมชาลสูตร สิลขันธวรรค ที่ชนิกาย ว่าด้วยการตระหนักต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่กล่าวถึงจุลศีล ข้อ 1 และข้อ 26 จากทั้งหมด 26 ข้อ ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุถุชนกล่าวชมตถาคต พึงกล่าวชมอย่างนี้ว่า” จุลศีลข้อ 1 “พระสมณโคดม ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางท้นทวะ วางสาตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่อสัตว์ทั้งปวงอยู่”... จุลศีลข้อ 26 “พระสมณโคดม เว้นขาดจากการฟั่น การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น การจี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คำสอนนี้แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน ตามคำปรารภ ในปฏินญาสาภา โดยพระพุทธเจ้าได้กล่าวว่าหากมีใครคิดจะสรรเสริญพระพุทธเจ้าแล้ว เพียงแค่สรรเสริญการปฏิบัติตนของพระพุทธเจ้าในจุลศีล ซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐานก็เพียงพอที่จะสรรเสริญแล้ว โดยตัวอย่างจุลศีลที่ยกมาศึกษา คือการเว้นจากการฆ่าสัตว์ วางอาวุธ มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง (จุลศีลข้อ 1) และการไม่ฆ่าฟันจองจำ ปล้นจี้ ซึ่งทำร้าย ผู้อื่น (จุลศีล ข้อ 2)

คำสอนนี้แสดงให้เห็นถึงการประพฤติปฏิบัติตามจุลศีล ด้วยการหยุดการกระทำอันเป็นการละเมิดในทรัพย์สินของผู้อื่น คือการไม่ปล้นจี้ชิงทรัพย์ ซึ่งจะทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สินของตนเอง และอาจนำมาซึ่งการทำร้ายร่างกายเจ้าของทรัพย์สินทั้งหลายได้ นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้านั้นได้หยุดการกระทำโดยการไม่ฆ่าสัตว์ วางอาวุธ ไม่ฆ่าฟัน จองจำผู้อื่น และมีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง การไม่จองจำ แสดงให้เห็นถึงการไม่กักขัง หน่วงเหนี่ยวอันเป็นการละเมิดสิทธิในร่างกาย การวางอาวุธ การไม่ฆ่าฟัน การไม่ฆ่าสัตว์ ก็แสดงให้เห็นถึงการวางอาวุธทั้งหลายที่ใช้ในการนำไปทำร้ายผู้อื่น เพื่อให้ผู้คนจะได้อยู่อย่างปลอดภัยไม่ต้องกลัวว่าจะมีผู้ใดหยิบอาวุธขึ้นมาทำร้ายกัน

อัครัญสูตร ที่มณีกาย ปาฏิหาริยวรรค เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่บนปราสาทที่นางวิสาขาเมตตาบริจาค สร้างไว้ในบุพพาราม กรุงสาวัตถี กระทั่งเวลาเย็นวันหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้เสด็จจรงกรมอยู่กลางแจ้งที่ร่มเงาปราสาท ได้มีวาเสฏฐะสามเณร และภราทวาชะสามเณร ซึ่งร่ออุปสมบทเป็นภิกษุ ชวนกันไปเฝ้าซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่าบรรดาพราหมณ์ไม่ว่าหรือที่มาอุปสมบท วาเสฏฐะและภราทวาชะ ได้ทูลตอบว่าถูกพราหมณ์ทั้งหลายด่าว่าอย่างแรงและดูถูกว่าบรรดาอื่นนอกจากพราหมณ์นั้นเลวทรามต่ำต้อยหมด บรรดาพราหมณ์ประเสริฐที่สุด เพราะเกิดจากพระโอษฐ์ (ปาก) ของพระพรหม พวกสมณะโล้นคือวรรณะที่เลวทรามพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่าเป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้องเพราะแท้จริงแล้ววรรณะพราหมณ์นั้นถือกำเนิดมาจากการตั้งครุฑของแม่พราหมณ์ และคนทุกชั้นวรรณะต่างก็มีทั้งดีและไม่ดี ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ศูทร หากประพฤติผิดเช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ก็ต้องว่ากันตามทีผิด มิใช่เกิดเป็นวรรณะศูทรแล้วจะต้องคือคนเลวคนชั่ว หรือเกิดเป็นวรรณะพราหมณ์ต้องคือคนดีคนประเสริฐสูงกว่าผู้อื่น เช่นศูทรที่ปฏิบัติธรรมก็มีฐานะเทียบเท่าพราหมณ์ ส่วนพราหมณ์ซึ่งทำความผิดก็มีฐานะเป็นโจรได้เช่นกัน นอกจากนี้ในทางธรรมทุกคนชั้นวรรณะต่างก็มีสิทธิในการปฏิบัติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน การตัดสินความเป็นคนไม่ได้ตัดสินที่วรรณะหรือชาติกำเนิดแต่ตัดสินจากการกระทำของบุคคลนั้นๆ และในตอนท้ายได้ตรัสสอนว่าทุกชั้นวรรณะหากสามารถสำรวมกาย วาจา ใจ เจริญโพธิปักขิยธรรม 7 แล้ว ก็สามารถที่จะปรินิพพานได้ (ดับกิเลสดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงภายในชาตินี้) ว่า “ดูก่อนวาเสฏฐะและภราทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ฯลฯ พราหมณ์ก็ดี ฯลฯ แพศย์ก็ดี ฯลฯ ศูทรก็ดี สำรวมทางกาย สำรวมทางวาจา สำรวมทางใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง 7 แล้ว ย่อมปรินิพพานในโลกนี้แท้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในอัครัญสูตรนี้ จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ว่าและสอนให้ตระหนักถึงเสรีภาพแห่งความเชื่อในการนับถือศาสนา หรือการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

3. ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ในมหาปรินิพพานสูตร ที่มณีกาย มหาวรรค เรื่องนางอัมพปาลีคณิกามาเฝ้า เป็นเหตุการณ์เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับที่สวนอัมพปาลิวัน (สวนของนางอัมพปาลี) กรุงเวสาฬี แคว้นวัชชี นางอัมพปาลีจึงไปทูลเชิญพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มารับภัตตาหารที่บ้านของนาง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตอบรับ เมื่อเจ้าลิจฉวี

ทั้งหลายทราบข่าวว่าเสด็จมาประทับที่สวนอัมพลาลวัน จึงพากันไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทูลเชิญให้รับภัตตาหารเช่นกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตอบปฏิเสธว่า “ดูก่อนลิจฉวีทั้งหลาย ตถาคตรับภัตตาหารของนางอัมพลาลิคนิกาสสำหรับวันพรุ่งนี้ไว้แล้วแล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนใน มหาปริณิพพานสูตร จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ว่า การปฏิบัติอย่างไร การที่พระพุทธเจ้าปฏิบัติต่อสตรีที่มีสถานภาพอาชีพหญิงนครโสเภณีอย่างเสมอภาคกับชายและมีสถานภาพความเป็นกษัตริย์อย่างกษัตริย์ลิจฉวี โดยไม่คำนึงว่าพระพุทธเจ้าเองก็เป็นเพศชายและเป็นผู้มีสถานภาพแห่งกษัตริย์เช่นกัน ดังกรณีที่พระพุทธเจ้ารับคำเชิญไปฉันภัตตาหารที่บ้านนางอัมพลาลิคนิกาสซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณีในสมัยพุทธกาล และได้ปฏิเสธคำทูลเชิญของกษัตริย์ลิจฉวีที่มาทูลเชิญในวันเดียวกันนั้น เป็น คำสอนต่างๆเหล่านี้จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนตามปณิญาสาทุกา ด้วยการสอนให้ในประเด็นความเสมอภาคและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และทุกคนที่ทำงานมีสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเอื้ออำนวยต่อการประกันความเป็นอยู่อันควรค่าแก่ศักดิ์ศรีของมนุษย์สำหรับตนเองและครอบครัว และหากจำเป็นก็จะได้รับการคุ้มครองทางสังคมในรูปแบบอื่นเพิ่มเติมด้วย (ข้อ 23 (ข้อ 3) คำสอนดังกล่าว ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับที่เท่าเทียมกัน สำหรับงานที่เท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด

อัครัญสูตร ที่มณีกาย ปาฏิหาริย์ เป็นเรื่องราวเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประทับอยู่บนปราสาทที่นางวิสาขามิคารมารดา สร้างไว้ในบุพพาราม กรุงสาวัตถี กระทั่งเวลาเย็นวันหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้เสด็จจงกรมอยู่กลางแจ้งที่ร่มเงาปราสาท ได้มีวาเสฏฐะสามเณร และภารทวาชะสามเณร ซึ่งร่ออุปสมบทเป็นภิกษุ ชวนกันไปเฝ้าซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่าบรรดาพราหมณ์ไม่ว่าหรือที่มาอุปสมบท วาเสฏฐะและภารทวาชะ ได้ทูลตอบว่าถูกพราหมณ์ทั้งหลายตำว่าอย่างแรงและดูถูกว่าวรรณะอื่นนอกจากพราหมณ์นั้นเลวทรามต่ำต้อยหมด วรรณะพราหมณ์ประเสริฐที่สุด เพราะเกิดจากพระโอษฐ์ (ปาก) ของพระพรหม พวกสมณะล้วนคือวรรณะที่เลวทรามพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่าเป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้องเพราะแท้จริงแล้ววรรณะพราหมณ์นั้นถือกำเนิดมาจากการตั้งครุฑของแม่พราหมณ์ และคนทุกชั้นวรรณะต่างก็มีทั้งดีและไม่ดี ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ศูทร หากประพฤติดีเช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ก็ต้องว่ากันตามที่ผิด มิใช่เกิดเป็นวรรณะศูทรแล้วจะต้องเป็นคนเลวคนชั่ว หรือเกิดเป็นวรรณะพราหมณ์ก็ต้องเป็นคนดีคนประเสริฐสูงกว่าผู้อื่น เช่นศูทรที่ปฏิบัติธรรมก็มีฐานะเทียบเท่าพราหมณ์ ส่วนพราหมณ์ซึ่งทำความผิดก็มีฐานะเป็นโจรได้เช่นกัน นอกจากนี้ในทางธรรมทุกคนชั้นวรรณะต่างก็มีสิทธิในการปฏิบัติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน การตัดสินความเป็นคนไม่ได้ตัดสินที่วรรณะหรือชาติกำเนิดแต่ตัดสินจากการกระทำของบุคคลนั้นๆ และในตอนท้ายได้ตรัสสอนว่าทุกชั้นวรรณะหากสามารถสำรวมกาย วาจา ใจ เจริญโพธิปักขิยธรรม 7 แล้ว ก็สามารถที่จะปริณิพพานได้ (ดับกิเลสดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงภายในชาตินี้) ว่า “ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ก็ดี ฯลฯ พราหมณ์ก็ดี ฯลฯ แพศย์ก็ดี ฯลฯ ศูทรก็ดี สำรวมทางกาย สำรวมทางวาจา สำรวมทางใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรมทั้ง 7 แล้ว ย่อมปริณิพพานในโลกนี้แท้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนในอัครัญสูตรนี้ จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ว่าทุกคนเกิดมาต่างมีอิสระและมีความเสมอภาคกันในเกียรติและสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และสอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมีมารยาทภาพ รวมถึงกล่าวว่าคนทุกชั้นวรรณะมีอิสราภาพทางความคิดโดยไม่ถือเอาชาติ กำเนิด ศาสนา มาเป็นตัวตัดสิน และสอนให้ตระหนักถึงเสรีภาพแห่งความเชื่อในการนับถือศาสนา หรือการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

4. หน้าที่ของบุคคล สังคม และรัฐ

มหาปริณิพพานสูตร ที่มณิกาย มหาวรรค กล่าวถึงพระเจ้าอชาตศัตรูทรงประสงค์ปราบแคว้นวัชชี เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่บนภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ พระเจ้าอชาตศัตรูมีความประสงค์จะไปตีแคว้นวัชชีเพราะเห็นว่าแคว้นวัชชีมีอำนาจที่แข็งแกร่งมากจึงรับสั่งให้วัสสการพราหมณ์ ซึ่งเป็นมหาอำมาตย์ของแคว้นมคธไปกราบทูลพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก้วัสสการพราหมณ์ว่าแคว้นวัชชีได้ ยึดหลักอปริหานิยธรรมของเจ้าวัชชี 7 ข้อ เช่น ประชุมด้วยความพร้อมเพรียงกันอย่างสม่ำเสมอ, การประชุม ดังกล่าว เป็นไปด้วยความพร้อมเพรียง, มีการยึดมั่นในวัชชีธรรมโบราณ ไม่ตั้งข้อบัญญัติใหม่ ไม่เปลี่ยนแปลง ข้อบัญญัติเดิม, ให้เกียรติเคารพนับถือเชื้อพองเจ้าวัชชีผู้ใหญ่ผู้เฒ่า, ไม่อด ช่มเหล่งแก กักขังหน่วงเหนี่ยวสตรี และ เด็กหญิงของสกุลทั้งหลาย, สักการะ เคารพ บูชาเจดีย์ ของวัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในภายนอก พระนคร หมั่น บวงสรวงบูชาตามธรรมเนียมเดิม, ถวายอารักขาคุ้มครองป้องกันแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย และ ตั้งความปรารถนา ให้พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มาให้มา ส่วนที่มาแล้วก็ให้อยู่สบายในแคว้น โดยพระพุทธเจ้าได้

คำสอนที่สอดแทรกแนวคิดสิทธิมนุษยชนใน มหาปริณิพพานสูตร จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่ว่า การปฏิบัติอย่างไร เป็นการ ชี้ทางให้แก่พระเจ้าอชาตศัตรูว่า เจ้าวัชชีทั้งหลายเมื่อได้ยึดหลักดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีทางที่จะ เสื่อมได้เลย ดังนั้นการพระเจ้าอชาตศัตรูกังวลว่าแคว้นวัชชีจะแข็งแกร่งและอาจรุกรานแคว้นอื่นจึงเป็นสิ่งที่อาจ มองเกินจริง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จนวัสสการพราหมณ์คิดได้ว่าควรใช้วิธีเจรจาปรองดอง หรือไม่ก็ ทำให้เจ้าวัชชีแตกแยกกันมากกว่าจะใช้กำลังในการประหัตประหารกัน จึงสอดคล้องคำปรารภที่สองในปฎิญญา สากล โดยเฉพาะสงครามหรือการเข่นฆ่ากันไม่ใช่ทางเลือกหรือทางออกในการแก้ปัญหา

สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องหน้าที่ของบุคคล สังคม และรัฐ คือ การเรียกร้องให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกัน ตามหลักการที่ตกลงกันในสังคม ถ้ารัฐให้ประกันก็จะกลายเป็นสิทธิทางกฎหมายไปด้วย ซึ่งที่จริงก็สนับสนุนให้รัฐประกัน กล่าวคือ “ทำให้สิทธิทางศีลธรรมนั้นเป็นสิทธิทางกฎหมายเสียด้วย จะได้มีหลักประกันและผู้ดูแลให้มีการปฏิบัติตามโดยแท้จริง รวมทั้งลงโทษต่อผู้ไม่ปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดกลับตัว และถ้าหากเรายึดถือตามหลักสิทธิมนุษยชนของรัฐว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องแล้ว เราก็จะไม่ต้องพบข้อบกพร่องอันใด”

จากการศึกษาหลักคำสอนในในพระไตรปิฎกพบว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก มีความสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล โดยคำสอนในพระไตรปิฎก แม้จะไม่ได้ใช้คำว่าสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่มีเนื้อหาที่มโนของการสอนให้เคารพสิทธิมนุษยชนในด้านต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในชีวิต ความเสมอภาค เกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งการนำแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่สอดแทรกในคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแพร่ จะช่วยให้ชาวพุทธได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเคารพสิทธิ เสรีภาพ ของผู้อื่น และจะเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคัดแย้งและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันได้

หลักทศ 6 กับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน

หลักทศ 6 ที่พระองค์ทรงสอนเกี่ยวกับหลักสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ลักษณะของ สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทน ต่อกัน โดยเริ่มต้นจากตัวเราเป็นหลัก แล้วแผ่ออกไปสู่บุคคลอื่นอันประกอบด้วยบุคคล 6 ประเภท คือ 1) ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระภิกษุสมณชีพราหมณ์ 2) ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดามารดา 3) ทิศเบื้องขวา

ได้แก่ ครูอาจารย์ 4) ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรธิดาและคู่ครอง 5) ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ เพื่อนฝูง 6) ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้หรือลูกน้องโดยแต่ละฝ่ายพึงรักษาสีทิสและหน้าที่ต่างตอบแทนแก่กันดังนี้

1) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับภิกษุสงฆ์สมณพราหมณ์ : พระพุทธองค์ทรงประกาศคำสอนโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน...เพื่ออนุเคราะห์โลก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อประกาศศาสนาแล้ว ก็ทรงส่งภิกษุสาวกออกไปแสดงธรรมคำสอนให้ไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในเบื้องสูง (พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ), มปป.) และก่อนที่จะออกไปเผยแผ่ศาสนาภิกษุสาวกเหล่านั้นต่างก็ได้รับการฝึกอบรมจนได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว ทั้งสิ้นเพื่อที่จะให้ชาวเกิดเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและพร้อมที่จะทำทักษิณาทาน (ทำทานตอบแทนคุณความดี) ฉะนั้น เมื่อพิจารณาภารกิจเผยแผ่หลักธรรมคำสอน จะเห็นได้ว่าระหว่างคฤหัสถ์กับภิกษุไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ โดยคฤหัสถ์มีหน้าที่ถวายปัจจัยบริโศคแด่ภิกษุ และภิกษุก็บริโศคปัจจัยนั้นเพียงเพื่อให้ดำเนินชีวิตอยู่ได้ แล้วให้การอบรมสั่งสอนคฤหัสถ์เป็นการตอบแทน อุปมาเหมือนหมูฟุ้งที่บริโศคน้ำหวานจากดอกไม้้นั้นซ้ำ แล้วช่วยผสมเกสรให้ดอกไม้ในขณะเดียวกันด้วย โดยสภาพความเป็นจริงแล้วระหว่างภิกษุกับชาวบ้านต่างผลัดกันเป็น ปฏิคาหก (ผู้รับ) และ ทายก (ผู้ให้) โดยภิกษุให้ ธรรมทาน แก่ชาวบ้าน ส่วนชาวบ้านให้อามิสทาน แด่ภิกษุ และเมื่อฝ่ายใดพลั้งเผลอละเมิดต่อกัน ต่างฝ่ายต่างก็ให้อภัยทานแก่กัน เมื่อต่างฝ่ายต่างให้ต่างรับกันอย่างนี้ จะช่วยให้ “บ้าน” กับ “วัด” เดินเคียงคู่ไปด้วยกัน ดังคำกล่าวของ พระธรรมทัสนาธร แห่งวัดชนะสงคราม ที่รู้จักสืบมาว่า “วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยก็เพราะวัดตदनียัย บ้านกับวัดผลัดกันช่วยอำนวยชัย ถ้าขัดกันก็บรรลัยทั้งสองทาง”

2) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับบิดามารดา: ในฐานะที่เป็นบิดามารดา พึงคุ้มครองรักษาสีทิสของบุตรธิดา คือ พยายามป้องกันจากความชั่วทั้งหลายอบรมให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี ให้การศึกษาศิลปวิทยา เป็นธุระในการจัดหาคู่ครองที่เหมาะสมให้ และมอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาสอันควร เมื่อมารดาบิดา ช่วยคุ้มครองดูแลรักษาสีทิสให้แก่บุตรแล้ว บุตรธิดาพึงตอบแทนคุณและช่วยรักษาสีทิสของบิดามารดา คือเมื่อท่านเลี้ยงดูมาแล้วพึงเลี้ยงท่านตอบ, ทำกิจธุระการงานของท่าน, ดำรงวงศ์ตระกูลของท่านให้ตั้งมั่นอยู่ต่อไปได้, ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านด้วย

3) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับครูอาจารย์ : ในฐานะหน้าที่ของอาจารย์ พึงรักษาสีทิสของศิษย์ คือพยายามฝึกฝนอบรมศิษย์ให้เป็นคนดี, ถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง, สอนความรู้ให้ศิษย์โดยไม่ปิดบัง, ยกย่องศิษย์ในหมู่พวกและสอนวิชาความรู้ให้สามารถออกไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้. เมื่ออาจารย์ช่วยดูแลรักษาสีทิสของศิษย์แล้วศิษย์ก็พึงตอบแทนคุณและช่วยรักษาสีทิสของอาจารย์ โดยการลุกขึ้นต้อนรับเพื่อแสดงความเคารพ, เข้าไปหาอาจารย์เพื่อรับใช้, ปรีกษาซักถามขอคำแนะนำ, ตั้งใจรับฟังคำสั่งสอนของอาจารย์ด้วยดี, ประณิบัติรับใช้ช่วยเหลือกิจธุระของอาจารย์ และตั้งใจเรียนศิลปวิทยาที่อาจารย์ถ่ายทอดให้ด้วยความเคารพ เอาใจจริงเอาใจ โดยถือว่าเป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องทำให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

(4) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับบุตรภรรยา: มีคริสตสุภาภิตอยู่บทหนึ่งกล่าวว่า “the master of husband is not himself but wife, and the master of wife is not herself but husband.” (เจ้านายชีวิตของสามี มิใช่ตัวเขาเอง หากแต่เป็นภรรยา, และเจ้านายชีวิตของภรรยา มิใช่ตัวหล่อนเอง แต่เป็นสามี) เมื่อนำแนวคิดนี้มาเปรียบเทียบกับคติของพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเกี่ยวกับการเลือกและการครองคู่ไว้ว่า ธรรมดาสตรีย่อมพึงใจบุรุษ ที่มีรูป (รูปร่าง) มีทรัพย์ มีศีล ไม่เกียจ

คร้านการงาน และสามารถที่จะมีบุตรกับสตรีนั้น มาเป็นสามี ส่วนบุรุษเพศก็เช่นเดียวกัน ย่อมพึงใจสตรีผู้มีรูป มีทรัพย์ มีศีล ไม่เกียจคร้านการงาน และสามารถที่จะมีบุตรกับบุรุษนั้นได้ มาเป็นภรรยา (สุชีป ปุณฺณญาณภาพ , 2541) และถือว่าโดยวิสัยสตรีเพศ ย่อมประสงค์บุรุษ นิยมเครื่องแต่งตัว มั่นใจในบุตรต้องการมิให้สตรีอื่น มาร่วมสามี และต้องการความเป็นใหญ่ในบ้าน (พิฑูร มลิวลีย์, 2525) ครั้นเมื่อบุรุษสตรีนั้นมาร่วมคู่ครองกัน ฉันทามีภรรยาแล้ว แต่และฝ่ายจึงช่วยกันทำหน้าที่ และรักษาสติของกันและกัน ไว้ โดยฝ่ายสามีพึงให้ เกียรติภรรยา, ไม่ดูหมิ่น, ไม่ประพฤตินอกใจ, มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ และจัดหาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็น ของขวัญตามโอกาสอันควร. ส่วนฝ่ายภรรยาเมื่อสามีให้เกียรติดังนี้แล้ว พึงตอบแทนโดยการจัดแจงดูแลบ้าน ช่างให้เป็นที่เรียบร้อย, สงเคราะห์ญาติของทั้งสองฝ่ายด้วยดี, ไม่ประพฤตินอกใจ, พยายามรักษาทรัพย์ที่ แสวงหามาได้อย่างเต็มความสามารถ และขยันทำการกิจงานต่างๆ ให้สำเร็จเสร็จสิ้นไปด้วยดี (สตรีในดินแดน ชมพูทวีปสมัยนั้น เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายสามี)

5) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับมิตรสหาย : พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเกี่ยวกับ หลักการเลือกคบมิตร มิตรมี 2 ประเภท คือ มิตรเทียม กับมิตรแท้ ผู้ที่เป็นมิตรเทียมนั้นจะเป็นคนปกอลอก, ดี แต่พูด, หัวประจบและชักชวนในทางฉิบหาย มิตรประเภทนี้ไม่ควรคบ. ส่วนผู้ที่เป็นมิตรแท้จะเป็นผู้อุปการะ, ร่วมสุขร่วมทุกข์, แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ และมีน้ำใจไมตรี มิตรประเภทนี้ควรคบ. และเมื่อคบค้าสมาคม เป็นมิตร พึงปกป้องรักษาสติให้แก่กันคือพึงเผื่อแผ่แบ่งปันกัน, พุดถนอมน้ำใจกัน, ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และตี ตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์. ครั้นมิตรได้รับความอนุเคราะห์จากมิตรแล้วพึงอนุเคราะห์ตอบโดยการช่วยกันดูแล ชีวิตและทรัพย์สินของมิตรผู้ที่ตกอยู่ในความประมาท, ในคราวที่มิตรมีภัยก็เป็นที่พึ่งพาอาศัยได้, ไม่ละทิ้งมิตรใน ยามทุกข์ยากและให้เกียรตินึกถึงอรรถาณัติของมิตรด้วยความจริงใจ

(6) สิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทนระหว่างตัวเรากับคนรับใช้และคนงาน : ตามสภาพความเป็นอยู่ของ ชาวชมพูทวีปสมัยนั้น มิได้เป็นสังคมที่สลับซับซ้อนเมื่อสังคมอุตสาหกรรมเช่นทุกวันนี้ ฉะนั้นความสัมพันธ์ ระหว่าง ผู้เป็นนายกับคนรับใช้มิได้สัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ ตามกฎหมายแรงงานเช่นทุกวันนี้ แต่ สัมพันธ์ในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างตอบแทนต่อกัน ในเชิงจริยธรรมดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนถึงสิทธิและหน้าที่ ของแต่ละฝ่ายไว้ว่า ในฐานะของผู้เป็นนาย พึงจัดแจงให้ผู้รับใช้ทำงานตามความเหมาะสมกับเพศ วัย และกำลัง ความสามารถ, โดยจ่ายค่าจ้างตอบแทนอย่างเป็นธรรม, ดูแลสวัสดิภาพความเป็นอยู่ตามเหมาะสม เมื่อเจ็บไข้ได้ ป่วยต้องให้การดูแลรักษา, ถ้าได้สิ่งของอะไรมาเป็นพิเศษก็ต้องแบ่งปันให้, และจัดให้มีวันหยุดพักผ่อนตาม สมควร, ส่วนในฐานะของคนรับใช้พึงอนุเคราะห์ตอบแทนบุญคุณนายโดยลงมือทำงานก่อนนาย, เลิกงาน ภายหลังนาย, รับผลประโยชน์ที่พึงได้เฉพาะทำที่นายแบ่งปันให้, พยายามทำงานให้เรียบร้อยและดียิ่งๆ ขึ้นและ นำคุณความดีและกิจการของนายไปเผยแพร่ให้ปรากฏ.

ด้วยทรงตระหนักถึงความเป็นจริงดังกล่าวนี้ พระองค์จึงทรงสั่งสอนหลักความสัมพันธ์ ต่างตอบแทน ระหว่างพระภิกษุกับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนว่า ในฐานะของพระภิกษุพึงแนะนำคฤหัสถ์ให้ละเว้นจากความชั่ว, สอนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี, อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจไมตรี, ให้ได้ฟังได้รู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้ที่ไม่เคยฟังไม่เคยรู้, ช่วยชี้แจง สิ่งที่เคยฟังมาแล้วให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น และช่วยบอกทางสวรรค์ให้ (สอนวิธีดำเนินชีวิตให้เป็นสุข), ส่วนคฤหัสถ์ คู่ครองเรือนพึงอนุเคราะห์ตอบแทนคุณภิกษุโดยจะทำการใดก็ตามด้วยใจเมตตา, จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยใจเมตตา, จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยใจเมตตา, ให้การตอบรับด้วยการเต็มใจ และอุปัชฌาย์ด้วยปัจจัย 4

สรุปได้ว่า พระองค์ทรงสอนไว้ในเรื่องต่างๆ คือ ทรงสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติต่อกันโดยปราศจาก อคติลำเอียง ให้แต่ละฝ่ายดำเนินชีวิตโดยการ “รักษาตนเอง” ให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี ทั้งนี้เพื่อที่จะช่วย

“รักษาผู้อื่น” ด้วย ให้แต่ละคนประกอบแต่อาชีพการงานที่สุจริต ปราศจากโทษ ไม่เป็นไปในทางที่เบียดเบียนชีวิตอื่นไม่ว่าโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม และในหลักคำสอนเรื่อง ทิศ 6 ทรงสอนให้แต่ละฝ่ายต่างช่วยกันรักษาสีทธิและทำหน้าที่ที่ตอบสนอง ให้แก่กันและกันไม่ว่าจะเป็นในหมู่มิตร ครูอาจารย์ บิดามารดา บุตร ภรรยา คนรับใช้ และภิกษุสมณพราหมณ์ทั้งหลาย

สรุป

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักสิทธิมนุษยชน เช่นหลักทศ 6 ล้วนได้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน และเน้นการมีสิทธิเสรีภาพ โดยชี้ว่ามนุษย์มีศักยภาพในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง มนุษย์ควรมีเมตตากรุณาต่อกันให้อยู่ซึ่งกันและกัน ผ่านการกระทำที่สอดคล้องกันระหว่างกาย วาจา และใจ จัดเป็นหลักการปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่หลายระดับแห่งการเข้าถึง ตามความรู้ความสามารถทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล และหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแนวปฏิบัติที่ถือได้ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มากโดยไม่มีประมาณ ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ฐานะทางสังคมภาษาและศาสนา ล้วนมีการส่งเสริมให้ปฏิเสธความชั่ว สนับสนุนให้กระทำความดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงอยู่ในฐานะสนับสนุนส่งเสริม และพัฒนาชีวิตมวลมนุษยให้เข้าถึงสันติสุขทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- กุลพล พลวัน. (2547). สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม.
- ชะวัชชัย ภาติณฐ. (2548). กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์.
- พิฑูร มลิวัลย์. (2525). หลักธรรมสำหรับการปกครอง. กรุงเทพมหานคร. กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (มปป.). ทาน ศีล ภาวนา. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2536). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2544). เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยกับอารยธรรม หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำเนียง ยอดศิริ. (2544). จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาย กษิติประดิษฐ์. (2546). สิทธิมนุษยชน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสน่ห์ จามริก. (2545). พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

